

ҮҮНЭ ГЕРОЙМУДНЬ—НҮЧ-НӨЛСЧ УЛС

«Теднэ үрн-саднь, ачир-джирчирнь хүвтэ джиргълэр джиргьхни төлэд, ах үй улс ямаран хаалгьар йовдж давсиг, тедн ямаран ноолда теслж чадсиг мана багьчуд медх зөвтэ. Күн ямаран зовлнь үздж күн болсинь, көдлмшт чигн, ноолданд чигн күн ямаран зүткмгя болн идр болсиг, дакад сулдхврур ямаран ксцү ик хаалгь күн кесиг теднд медүлх, үзүлх кергтэ» — гидж А. М. Горький Ф. Гладковд бичсн.

Олн-амтна алдр ноолданд болн алдр күч-көлснд Ф. Гладков эврәннь цуг дегтрмүдән, хамгин эрт бичсн дегтрэс авн эклэд нсрэдджәнэ.

Федор Гладков 1883 джил, Чернавк гидг деревнд (бмннь Саратовск губернь, ода Пензенск область) гарсн. Хагьлдж эдлдг газр багь болсн учрар. Гладковин эк-эцкн Көк тенгьсин загьсна салгудар болн Кавказин заводмудар көдлмш хяагьад, эргэд йовдг билэ, ирх цагин ик бичэч, «Цемент», «Повесть о детстве», «Вольница», «Лихая година»... гидг дегтрмүдиг бичсн, бичкн Федя тедниг дахад бас эргдж йовдг баасн.

«Тиим багь цагтан, чидлтэнь чидл угагьан зовадгинь, эрүлнь гемтэгьан арвдлогьинь, байн Митрий Стоднев угатя улсиг эврәннь үлмэгьар баялгьдиг, теднь терүна өми харү угагьар, гутдж махлагьан авч зогсдгинь, би меддг билэв» гидг «Повесть о детстве» гидг дегтртән Гладков бичджәнэ.

Екатеринск балгьсна училищд сургьуль сурджасн цагтан «Кубанские областные ведомости» гидг газетд деревенск баахн багш күүкнэ туск эврәннь түрүн «К свету» — гидг келврән Федор Гладков барлсн (1900).

«Трое в одной землянке» (1905) гидг келврт бас күүкд улсин тускар келгдджәнэ. Наснанны сүл өдрмүд күртл олн-амтна хортудла ноолдхар андгьаран өгсн, каторожн көдлмш кеджях, зөргтэ, омгта күүкд күн — Варварин тускар дегд йилгьан сенрар бичгдджәнэ.

Федор Гладков эврәннь хув-джиргьлән багь цагасн авн революционн джисәнлэ негдүлсн. 1906 джилин ноябрь сарла хаана жандармс Гладковиг бардж авад, Иркутск түүрмүр йовулна, дакад

★
Ф. В. ГЛАДКОВ
төрдж гарад 75 джилэ өдн
июнин 20-д болджад
нсрэддджйн

★
түүнэсн Верхоленск уездүр, Мензурка гидг газрур йовулна. Хол Сибириин селэнд бэрэнд баях политическ туугдси амтсин джиргьлин туск «Изгон» гидг дектриг, бийнь тууврт йовсн цагтан эклдж бичэд, 1911 джилд дууссн.

«Гимназья чигн, университет чигн би сурсн угав, — гидж бийиннь тускар Гладков келнэ. — мини ах сургьуль амтна баясн баядл, олн-амтн, түүрм, дектрмүд билэ».

Октябрьск революции хөөн Гладков эврәннь сән дурарн Улан Цергин зерглэнд ордж, Хар тенгьсин көвэгьар цагьачудла даяллад, «Красное Черноморье» гидг окружной газетд редактор көдлнэ.

1921 джил гражданск даялд нерэдсн «Зеленя» гидг повестән Гладков Москвагьур авч ирнэ. Эн повестиннь сән гисн халхснь — арвнтавн наста медсестра Дуняд нерэдгддж. Күүнлэ элтэ, тагчг, бичкн Дуня, революционн баатр үүлдврмүд күцэхлэрн, йирин керг кеджях кевтэ, гольшг кевар күцэдг билэ.

1925 джил Гладковин «Цемент» гидг роман гарсн — советск литературт көдлмшч классин тускар, түүнэс йилгьдг, шин социалистическ обществин баатр, зөрмг тосхачир көдлмшч — коммунист-рин тускар эн дектрт түрүн болдж бичгдсн.

«Би тосхлтин бийэрнь биш, тедниг күүлджях улсар икар соньснав» — гидж Гладков кесг дакдж, бийиннь дектрин хамгин эрки үниг эс меддг өгсн улст келдг билэ.

«Цемент» гидг роман умшчкад, автортнь М. Горький ингдж бичсн: «Йирдән келхд, тана героймудинтн цуг зань-авцнь герл гарад, наадлад баяцхәнэ». Федор Гладков эврәннь романдан үн седклрн күч-көлсән өгчях героймудиг чикяр болн саянар үзүлдж чадсн Горький йилгьан темдгьлв.

«Цемент» гидг романа гол герой — көдлмшч Глеб Чумалов — Советск йосиг батлжин төлэ, олн-амтна эдл-ахуг босххин төлэ ноолддж йовх күн эн.

Түүнэ гергн Даша — советск литературт түрүн болгч, бмнэгьурн кү давулдж гаргьад уга, советск шин көдлмшч күүкд күүнэ кев-янзинь үзүлджәнэ. Эн кезэ чигн хуучн баядлүрн харү эргшго, күүкд күүнэ чинриг өбдүлдж харсх шин баядл, шин өрк-бүл баатр кевар зууньрдж эн тосхх.

1927 джилин зунар Днепровск гидроэлектростанцд одна, Ростов балгьснд баясн «Сельмаш». Челябинск болн Московск тосхлтс оч халалэ. Тосхлтсар көдлджях улсиг болн кедджях көдлмшиг эн онгьан өгч халадж дасна. Үүнэ ашднь, Коммунистическ партин гардврт советск олн-амтн капиталистическ хортудин өмнэс кеджях ноолда үзүлджях, «Энергия» гидг роман гарч ирв.

Төрскән харсгч даянэ цагт «Известия» болн «Правда» га-

зетет Уральск харслгьна заволмудин туск корреспонденце барлад, эн заводмудин көдлмшт шунмгьа кевар бийнь орлцна.

«Клятва» гидг повестьдән, даянэ өдрмүдлэ кеддг йовсн агьу ик делдгч көдлмшин чинрин тускар Гладков үзүлдж бичдг. Эн дектрин гол герой фрезеровщик Николай Жароновд заводин парторг үн седклэсн ингдж келджәнэ: «Даянэс ууджм газрур йовад, бидн түрүн нүр күртл күрвдн. Ямаран чигн лейтенантас эс гидж танкистас дорар чи даялладжашшч.»

Дөчдгч джилмүдин чилгчяр болн тавдгч джилмүдин эклцяр Гладков «Повесть о детстве», «Вольница», «Лихая година» гидг эврәннь тууджин туск авртэ саяхн дектрмүдән бичдг барлсн.

«Повесть о детстве» гидг дектрт крестьянмудин хуучна баядллэ кеджях — ноолдан эклдж үзүлгдэд, цааранднь Гладковин героймуд загьсна көдлмшчирлэ хамдан джиргьлин күчр-хату хаалгьар йовдж, шин чидляр, шин ул деер «Лихая година» гидг дегтрт улм өргняр делгрнэ.

Эврәннь тууджин туск повестьд орс күүкд күүнд, тер дотр крестьянкд, йилгьан орм өггдджәнэ.

Настя — Федя гидг крестьянск көвүнэ эк — эн повестин гол героймуд — күүкд улсин негнь. Эврәннь джиргьлиннь туск зөвән харсдж ноолдхдн үүнд дегд түрү. Болв зайни бат зүрктэ цогч болн сул баяхин ик дурн деревенск джиргьлин кезаньк зань-авцла ноолдхдн үүнд икар нөкд болна.

Анна гидг эмгн Наталья гидг эмгн хойр — тал-талдан уха-та, заньта улс; Анна болхла, харньгьу болн зөнг күн. Эврәннь деревнясн талдан юм эн медхш, медхяр седх чигн биш.

Наталья эмгнь сулдан баяхдән дурта, нам эүнэ баядлджиргьлнь чигн оньгданар бүрддж. Болв эн хоюрн ах үйин улс ягьдг болв чигн, зун джилмүдт харньгьу баясн деревнэ үлдл ашнь эдн болджана. Настя замьгарн эврәннь экән. Наталья эмг дурадж, догшин, хорлтта йовдмудла зөвшардг угагьарн, эврәннь дотрк седклэрн үлмэ уга баяхдән дуртагьарн өварц.

«Вольница» гидг дегтрт көдлмшч күүкд улс улм соньнар үзүлгддж. Энүнд түрүн нүүрт чаньгь-чириг, революционн ноолдана хаалгьд орсн оньгтэ Прасковья үзүлгдджәнэ. Наадк көдлмшч күүкд улст, тер тоод деревнэ түрү-зүдүд шахгдад, загьсна салдг ирсн Настяд Прасковьян үлмэ дегд ик. Көдлмшч күүкд улсин демонстрац повестьд нег үлү күчтэгьар үзүлгдджәнэ: ондр нургьта, толгьагьан өбдән, гооднь сенькалгьсн Прасковья цугтаннь нүүрт йовдж йовна, терүнэ өбрнэ Настя «байрта сулдхврин агчм үздж, би чигн күчтэв, эн халун баг улс дунд ода шин төрсн мет болад, терүнэ өмннь джиргьлин шин делка секгдсн болдж йовх баядлтэгьар» зөрмг гингн ишкдчяр йовдж йовна.

Б. БРАЙНИНА.